

TARBIYASI OG'IR O'SMIRLAR FAOLIYATIDA YUZAGA KELADIGAN O'ZGARISHLAR

Bozorova Muhayyo To'liqinjon qizi

*Namangan davlat pedagogika instituti Pedagogika va nazariyasi tarixi yo'nalishi
1-kurs magistranti*

E-mail: mbozorova21@gmail.com

Telefon raqami: +998939140107

Annotation. Ushbu maqolada tarbiyasi og'ir o'smirlar faoliyatida yuzaga keladigan o'zgarishlar tahlil qilinadi. O'smirlik davrida insonning psixologik, ijtimoiy va faoliyatidagi o'zgarishlar katta ahamiyatga ega. Tarbiyasi og'ir bo'lgan o'smirlar esa o'zligini anglash, ijtimoiy munosabatlar va faoliyatlari bilan bog'liq ko'plab qiyinchiliklarga duch keladilar. Maqola, aynan, tarbiyasi og'ir o'smirlarning psixologik, ijtimoiy va aqliy faoliyatidagi o'zgarishlarga e'tibor qaratadi va ularni yaxshiroq tushunishga yordam beradi.

Keywords: tarbiya, o'smirlik davri, faoliyatdagi o'zgarishlar, psixologik o'zgarishlar, ijtimoiy o'zgarishlar, tarbiyasi og'ir o'smirlar, o'zlikni anglash, ijtimoiy munosabatlar, aqliy faoliyat, o'smirlarning rivojlanishi.

Kirish. O'smirlik davri inson hayotining muhim bosqichi bo'lib, bu davrda yoshlarning psixologik, fiziologik, ijtimoiy va intellektual jihatlarida katta o'zgarishlar yuz beradi. Aynan shu davrda o'smirlar o'zligini anglash, dunyoqarashini shakllantirish va jamiyatda o'z o'rnini topish jarayonida katta qiyinchiliklarga duch keladilar. Tarbiyasi og'ir bo'lgan o'smirlar esa bu o'zgarishlarni yanada murakkab va keskinroq boshdan kechiradilar. Bunday o'smirlar ko'pincha o'zlarini jamiyatda va oila a'zolari orasida o'z o'rnini topishda, hissiy holatlarni boshqarishda va ijtimoiy munosabatlarda muammolarga duch kelishadi.

Tarbiyasi og'ir o'smirlarning faoliyatidagi o'zgarishlar o'ziga xosdir va bu o'zgarishlar ko'pincha ularning ruhiy holati, oilaviy sharoitlari va atrof-muhitga bo'lgan munosabatlari bilan chambarchas bog'liqdir. Ularning psixologik rivojlanishida yuzaga keladigan o'zgarishlar, shuningdek, ularning maktabdagi faoliyatlari, ijtimoiy aloqalari, o'qishdagi muvaffaqiyatlari va boshqa ijtimoiy

faoliyatlariga ta'sir qiladi. Bunday o'smirlar ko'pincha o'z-o'zini qadrlash, o'zligini anglash va jamoaga moslashish bilan bog'liq muammolarni boshdan kechirishadi. Buning natijasida, ular ba'zan maktabdagi muvaffaqiyatlardan chetda qolishlari, oilaviy munosabatlarda noaniqliklar va ziddiyatlar yuzaga kelishi mumkin. Ushbu tadqiqot tarbiyasi og'ir o'smirlarning faoliyatida yuzaga keladigan psixologik, ijtimoiy va aqliy o'zgarishlarni o'rganishga qaratilgan. Tadqiqotning asosiy maqsadi tarbiyasi og'ir o'smirlarning faoliyatiga ta'sir etuvchi omillarni aniqlash, bu o'zgarishlarning ijtimoiy-psixologik jihatlarini tushunish va ularni yaxshiroq qo'llab-quvvatlash uchun samarali usullarni ishlab chiqishdan iboratdir. Tadqiqotda tarbiyasi og'ir o'smirlarning o'zlikni anglash, ijtimoiy aloqalar, o'zlarining ta'limdagi faoliyatlari va umumiy rivojlanish jarayonlaridagi o'zgarishlar yoritiladi. Shu bilan birga, o'smirlarning faoliyatida yuzaga keladigan o'zgarishlarning tahlili, ularning jamiyatga moslashish jarayonlarini va ijtimoiy munosabatlardagi muammolarni yaxshiroq tushunishga yordam beradi. Bu esa tarbiyasi og'ir o'smirlar bilan ishlashda pedagogik va psixologik yondoshuvlarning samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Tadqiqot o'smirlarning rivojlanishini qo'llab-quvvatlash va ular uchun yanada qulay ijtimoiy-psixologik sharoitlar yaratishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Maqsad va vazifalari. Tadqiqotning asosiy maqsadi – tarbiyasi og'ir o'smirlarning faoliyatida yuzaga keladigan psixologik, ijtimoiy va aqliy o'zgarishlarni aniqlash va bu o'zgarishlarga ta'sir etuvchi omillarni o'rganishdir. Tadqiqotning asosiy vazifalari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

1. Tarbiyasi og'ir o'smirlarning psixologik holatini o'rganish.
2. O'smirlarning ijtimoiy munosabatlar va jamiyatga moslashishdagi o'zgarishlarini tahlil qilish.
3. O'smirlarning o'zlikni anglash jarayonidagi psixologik va ijtimoiy omillarni aniqlash.
4. Tarbiyasi og'ir o'smirlar uchun samarali tarbiyaviy yondoshuvlarni ishlab chiqish.

Ushbu tadqiqot natijalari, o'smirlarning o'zligini anglash va ijtimoiy faoliyatini samarali tarzda rivojlantirish uchun pedagoglar, psixologlar va ota-onalar uchun muhim yo'nalishlarni belgilab beradi.

Tadqiqot metodologiyasi. O'smirlik davri inson hayotida juda muhim bir bosqich bo'lib, bu davrda nafaqat jismoniy, balki psixologik, emosional va ijtimoiy

o'zgarishlar ham yuzaga keladi. O'smirlarning faoliyatida sodir bo'layotgan o'zgarishlar ularning rivojlanishiga, o'zlikni anglashiga, ijtimoiy munosabatlarga bo'lgan qarashlariga katta ta'sir ko'rsatadi. Tarbiyasi og'ir o'smirlar esa bu jarayonda ko'proq qiyinchiliklarga duch kelishadi. Ushbu maqolada tarbiyasi og'ir o'smirlarning faoliyatidagi o'zgarishlar va ular bilan bog'liq masalalar tahlil qilinadi. O'smirlik davrida psixologik jihatdan katta o'zgarishlar yuzaga keladi. O'smirlar o'zini anglash, o'zligini shakllantirish jarayonida ko'plab ichki ziddiyatlarga duch keladi. Tarbiyasi og'ir o'smirlar, odatda, o'z-o'zini qadrlash, o'ziga ishonch kabi masalalarda ko'proq muammolarga ega bo'lishadi. Ular o'zlarini boshqalar bilan solishtirib, doimiy ravishda o'zligini izlashadi. Shuningdek, bu yoshda o'smirlar o'zlarining his-tuyg'ularini boshqarishda qiyinchiliklarga duch kelishlari mumkin. G'azab, tushkunlik, tashvish kabi his-tuyg'ular o'smirlarni beqarorlashtirishi mumkin. Tarbiyasi og'ir o'smirlar esa bu his-tuyg'ularni boshqarishda ko'pincha muvaffaqiyatsizlikka uchraydilar, bu esa ularning harakatlarini va qarorlarini salbiy ta'sir ko'rsatadi. O'smirlik davrida o'smirlar ijtimoiy munosabatlarda katta o'zgarishlar yuzaga keladi. Ular jamiyatda o'z o'rnini topish, do'stlar orttirish, oiladan mustaqil bo'lish istagini sezadilar. Tarbiyasi og'ir o'smirlar esa bu jarayonda o'ziga mos do'stlar topishda va jamoaga qo'shilishda qiyinchiliklarga duch kelishlari mumkin. Ular ko'pincha o'zlarining mustaqil fikrlashlarini namoyon etib, o'ziga nisbatan salbiy munosabatda bo'lgan odamlardan uzoqlashishadi. Bundan tashqari, og'ir tarbiya ko'rgan o'smirlar o'zlarining ijtimoiy faoliyatida ko'proq noxushliklarga duch kelishadi. Masalan, o'quv muassasalarida muammolar, sinfdoshlar bilan ziddiyatlar va o'z fikrlarini ifodalashdagi qiyinchiliklar o'smirlarning o'zini jamoada topishiga to'sqinlik qiladi. Bunday holatlarda o'smirlar o'zlarini jiddiy va isyonkor his qilishlari mumkin.

Ushbu tadqiqot tarbiyasi og'ir o'smirlarning faoliyatidagi o'zgarishlarni o'rganishga qaratilgan bo'lib, quyidagi metodologik yondoshuvlar asosida amalga oshirilgan:

Tadqiqot maqsadi va vazifalari. Tadqiqotning asosiy maqsadi tarbiyasi og'ir o'smirlarning psixologik, ijtimoiy va faoliyatidagi o'zgarishlarni aniqlash, ularni yaxshiroq tushunish va bu o'zgarishlarga qanday qilib samarali ta'sir ko'rsatish mumkinligini o'rganishdan iboratdir. Tadqiqotning asosiy vazifalari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- Tarbiyasi og'ir o'smirlarning psixologik holatini tahlil qilish.
- Ularning ijtimoiy munosabatlari va faoliyatiga ta'sir etuvchi omillarni o'rganish.
- O'smirlarning o'zligini anglash jarayonidagi o'zgarishlarni aniqlash.
- Tarbiyasi og'ir o'smirlar uchun samarali tarbiyaviy yondoshuvlarni ishlab chiqish.

Tarbiyasi og'ir o'smirlar va ularning ota-onalari, o'qituvchilari bilan o'tkazilgan so'rovnomalar orqali ma'lumotlar yig'ildi. So'rovnomalar o'smirlarning hissiy holati, ijtimoiy munosabatlari va faoliyatlari haqida aniq tasavvur hosil qilishga yordam berdi. Tarbiyasi og'ir o'smirlar bilan chuqur intervyular o'tkazilib, ularning o'zlikni anglash, o'zlarini ijtimoiy tizimda qanday his qilishi, o'zgarishlarga qanday reaksiya berishi haqida ma'lumotlar olindi. Intervyu orqali o'smirlarning ichki fikrlarini va ehtiyojlarini yaxshiroq tushunish imkoniyatiga ega bo'ldik. Tadqiqotda ba'zi eksperimentlar ham o'tkazildi. Bu eksperimentlar o'smirlarning psixologik va ijtimoiy o'zgarishlarga qanday ta'sir ko'rsatishini aniqlashga qaratilgan edi.

Tadqiqot guruhleri. Tadqiqotda ishtirok etgan guruhlar quyidagilarni tashkil etdi:

- Tarbiyasi og'ir o'smirlar (14-18 yosh)
- Ularning ota-onalari
- O'qituvchilar va tarbiyachilar

Tadqiqot ishtirokchilarining soni va tarkibi ularning ijtimoiy holati, ta'lim darajasi va oilaviy sharoitlari asosida tanlandi. Tadqiqot davomida yig'ilgan ma'lumotlar sifatli va miqdoriy tahlil usullaridan foydalangan holda qayta ishlandi. So'rovnomalar va intervyulardan olingan ma'lumotlar tematik tahlil orqali tahlil qilindi. Tahlilning asosiy maqsadi o'smirlarning faoliyatida yuzaga kelgan o'zgarishlarning sabablarini aniqlash va ular bilan bog'liq ijtimoiy-psixologik muammolarni ochib berish edi. Tadqiqotning o'ziga xos jihati shundaki, u tarbiyasi og'ir o'smirlarning faqat individual jihatlariga emas, balki ularning ijtimoiy va psixologik rivojlanishiga ta'sir qiluvchi omillarni ham o'rganadi. Ushbu tadqiqot, o'smirlarning jamiyatga moslashish jarayonini chuqurroq o'rganishga va ularga qanday qilib samarali yordam ko'rsatish mumkinligini aniqlashga yordam beradi. Tadqiqot metodologiyasi turli xil usullarni o'z ichiga olgan holda, tarbiyasi og'ir o'smirlarning faoliyatidagi o'zgarishlarni tizimli ravishda o'rganishga imkon yaratdi. So'rovnomalar, intervyular

va adabiyot tahlilining uyg'unligi orqali o'smirlarning psixologik va ijtimoiy holatini to'liqroq tushunish va ularning tarbiyaviy ehtiyojlarini aniqlashga erishildi. O'smirlar faoliyatining o'zgarishi ham ko'plab omillar ta'sirida yuzaga keladi. O'smirlik davrida ilmiy va kreativ faoliyatlarga bo'lgan qiziqish kuchayadi. Tarbiyasi og'ir o'smirlar esa bu jarayonda o'zlarining qobiliyatlari va qiziqishlari bo'yicha ba'zan salbiy natijalarga olib kelishi mumkin. Ularning fikrlash doirasi va qarashlari o'ziga xos bo'lib, ular ko'pincha jamiyatdagi me'yorlarga zid ravishda o'z faoliyatlarini amalga oshiradilar. Shu bilan birga, o'smirlar o'zlarining kasbiy orientatsiyasi haqida qarorlar qabul qilishadi. Biroq, tarbiyasi og'ir o'smirlar bu jarayonda o'zlarining kelajakdagi kasbiy yo'nalishlari haqida noaniqliklar va ishonchsizliklarni boshdan kechirishlari mumkin. O'zgaruvchan his-tuyg'ular, o'zligini anglashdagi qiyinchiliklar va muammolar bu yoshdagi o'smirlarning o'zgarishlarga qarshi kurashishiga olib keladi.

Tadqiqot muhokamasi. Tadqiqot natijalari, tarbiyasi og'ir o'smirlarning faoliyatida yuzaga keladigan o'zgarishlarni tahlil qilishda bir qancha muhim jihatlarni ochib berdi. O'smirlik davri o'zgaruvchan va murakkab bo'lib, bu davrda yuzaga keladigan psixologik, ijtimoiy va aqliy o'zgarishlar o'smirlarning umumiy rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqot davomida tarbiyasi og'ir o'smirlarning faoliyatidagi o'zgarishlar ko'plab ijtimoiy-psixologik omillar bilan bog'liq ekanligi aniqlandi. Tarbiyasi og'ir o'smirlarning psixologik holatlari, ularning o'zligini anglash jarayonida muhim ahamiyatga ega. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, tarbiyasi og'ir o'smirlar o'zlikni anglash va o'zlarini ijtimoiy tizimda qabul qilish borasida ko'proq qiyinchiliklarga duch keladilar. Bunday o'smirlar ko'pincha o'zlarini past baholaydilar, o'zlarini boshqalar bilan taqqoslab, ichki noaniqlik va ishonchsizlik his qiladilar. Bu holat ularning ruhiy holatiga salbiy ta'sir ko'rsatib, jamiyat bilan moslashishda muammolarni keltirib chiqaradi.

Tadqiqotda tarbiyasi og'ir o'smirlarning o'zlikni anglashdagi murakkabliklarining ko'pincha oilaviy munosabatlar bilan bog'liqligi aniqlandi. Oiladagi etishmovchiliklar, ota-onalar bilan o'zaro tushunmovchiliklar va o'zaro ziddiyatlar o'smirlarning psixologik holatiga jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, o'smirlarning o'zlikni anglashidagi murakkabliklar, ularning o'zlariga nisbatan ishonchsizlik va ijtimoiy muhitga qarshi isyonkorlikni keltirib chiqaradi.

O‘smirlik davrida ijtimoiy aloqalar va jamoaga moslashish o‘zgarishlari ham katta rol o‘ynaydi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, tarbiyasi og‘ir o‘smirlar ijtimoiy aloqalarda o‘zlarini noqulay his qilishadi, do‘stlar orttirishda va jamiyatda o‘z o‘rnini topishda muammolarga duch kelishadi. Bu o‘smirlar ko‘pincha o‘zlarini o‘zgaruvchan va muammoli hissiyotlar bilan qamrab olingan holda topadilar, bu esa ularning jamiyatdagi faoliyatlarini cheklaydi. Ijtimoiy aloqalar va jamiyatga moslashish jarayonida tarbiyasi og‘ir o‘smirlarning o‘ziga bo‘lgan salbiy munosabatlari, o‘zini past baholash, o‘z fikrlarini ifodalashdagi qiyinchiliklar va ijtimoiy ta’sirlarni qabul qila olmaslik kabi muammolar kuzatilgan. O‘smirlar o‘zlarining o‘zgarishlarini tushunib etishda va boshqalar bilan muloqotda bo‘lishda ko‘proq qiyinchiliklarga duch kelishadi, bu esa ijtimoiy aloqalardagi ziddiyatlarni kuchaytiradi.

Tadqiqotda o‘smirlarning aqliy faoliyatidagi o‘zgarishlar ham alohida e’tiborga olinishi kerak. Tarbiyasi og‘ir o‘smirlar o‘qish va ilmiy faoliyatda ko‘pincha muvaffaqiyatga erisha olmaydilar. Ularning o‘qishga bo‘lgan qiziqishlari kamaygan, o‘qishdagi faoliyatlari pasaygan va darslarga e’tiborlarida kamchiliklar kuzatilgan. Buning sababi, o‘smirlarning o‘zlikni anglashdagi muammolar, o‘z-o‘zini qadrlashning pastligi va ijtimoiy aloqalardagi qiyinchiliklar bilan bog‘liq. O‘smirlarning aqliy faoliyatiga ta’sir etuvchi yana bir omil – o‘smirning o‘z fikrlarini ifodalashdagi noqulayliklaridir. Tarbiyasi og‘ir o‘smirlar o‘z fikrlarini ifodalashda ko‘pincha muammolarga duch kelishadi, bu esa ularning o‘qishdagi muvaffaqiyatiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. O‘smirlarning ba’zi hollarda o‘qishga nisbatan ishtahasi va ehtirosi yo‘qolganligi, ularning kelajakdagi kasbiy rejalari va hayotiy maqsadlari bo‘yicha noaniqliklar yuzaga kelishiga olib keladi.

Tadqiqot davomida tarbiyasi og‘ir o‘smirlar uchun samarali tarbiyaviy yondoshuvlar ishlab chiqish zarurati ham aniqlandi. O‘smirlar bilan ishlashda, ayniqsa, tarbiyasi og‘ir bo‘lganlar bilan, ularning psixologik va ijtimoiy holatini inobatga olgan holda yondoshuvlar ishlab chiqish muhimdir. Tarbiyasi og‘ir o‘smirlar bilan ishlashda, ularning o‘ziga bo‘lgan salbiy munosabatlarini o‘zgartirish, o‘zligini anglashda yordam berish va jamiyatga moslashish jarayonlarini yengillashtirish uchun psixologik yordam va maxsus pedagogik metodlar qo‘llanishi lozim. Shuningdek, o‘smirlarning ijtimoiy faolligini oshirish, ularni ijtimoiy aloqalar va jamoa bilan ishlashga rag‘batlantirish zarur. Bu jarayonda ota-onalar va

o'qituvchilarning o'smirlarni qo'llab-quvvatlashda tutgan o'rni juda katta ahamiyatga ega. O'smirlarning o'zligini anglash, o'z-o'zini qadrlashni oshirish va jamiyat bilan samarali ishlashga imkon yaratish uchun tarbiyaviy va psixologik yondoshuvlar zarur. Tadqiqot natijalari, tarbiyasi og'ir o'smirlarning faoliyatidagi o'zgarishlarni chuqur tahlil qilish orqali o'smirlarning ijtimoiy, psixologik va aqliy rivojlanishidagi muammolarni aniqladi. Bu o'zgarishlar o'smirlarning o'zligini anglash, ijtimoiy munosabatlar va o'qishdagi muvaffaqiyatlariga katta ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, tarbiyasi og'ir o'smirlar bilan ishlashda samarali pedagogik yondoshuvlar va psixologik yordamning muhimligini ko'rsatdi. Bu tadqiqot, tarbiyasi og'ir o'smirlar uchun yanada samarali tarbiyaviy metodlarni ishlab chiqish va ularning rivojlanishini qo'llab-quvvatlashda muhim ahamiyatga ega.

Xulosa. Ushbu tadqiqot tarbiyasi og'ir o'smirlarning faoliyatida yuzaga keladigan o'zgarishlarni tahlil qilishga qaratilgan bo'lib, o'smirlik davrida yuz beradigan psixologik, ijtimoiy va aqliy o'zgarishlarni yaxshiroq tushunishga yordam berdi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, tarbiyasi og'ir o'smirlar o'zlikni anglash, ijtimoiy aloqalar va o'qishdagi faoliyatlarida katta muammolarga duch keladilar. Bularning barchasi o'smirlarning ruhiy holati, oilaviy sharoitlari va jamiyat bilan bog'liq aloqalariga ta'sir ko'rsatadi. Tarbiyasi og'ir o'smirlarning psixologik holati ko'pincha o'zini past baholash, ishonchsizlik va o'zligini anglashdagi noaniqliklar bilan bog'liq bo'lib, bu holatlar o'smirlarning jamiyatga moslashish jarayonini murakkablashtiradi. O'smirlarning ijtimoiy faolligi va jamiyatdagi o'rni ham o'zgarishlarga uchrab, ular ko'pincha o'zlarini jamoada noqulay his qilishadi va do'stlar orttirishdagi qiyinchiliklarni boshdan kechirishadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. **Turaeva, Z. (2017).** O'smirlarning psixologik rivojlanishi va tarbiya usullari. – Samarqand: Samarqand Davlat Universiteti.
2. **Qodirov, M. (2016).** O'smirlik davrida yuzaga keladigan psixologik muammolar. – Tashkent: O'zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti.
3. **Voxidov, A. (2019).** Tarbiyasi og'ir o'smirlar bilan ishlashda samarali pedagogik yondoshuvlar. – Toshkent: Ma'naviyat va ma'rifat.

4. **Shamov, A. (2018).** O’smirlar psixologiyasidagi yangi yo’nalishlar. – Toshkent: TDPU.
5. **Asqarov, N. (2017).** O’smirlar va yoshlarda ijtimoiy moslashish muammolari. – Farg’ona: Farg’ona Davlat Universiteti.
6. **Mirzaev, B. (2015).** O’smirlarning o’zlikni anglash jarayoni va uning ijtimoiy-psixologik tahlili. – Toshkent: O’zbekiston Respublikasi Oliy va o’rta maxsus ta’lim vazirligi.
7. **Khodjaeva, R. (2020).** O’smirlarning ijtimoiy va psixologik rivojlanishi. – Toshkent: Ilm Ziya.
8. **G’ulomov, S. (2018).** Tarbiya va psixologiya: o’smirlarning rivojlanishiga oid muammolar. – Toshkent: O’zbekiston ta’limi.